

## Socialdemokratiet i Dragør omkring 1900

Af Niels Geckler

### Danmark omkring 1900

Omkring 1900 var Danmark et udpræget landbrugsland, men industrialiseringen havde så småt fået tag i landet og påvirkede hele samfundsstrukturen. I kølvandet fulgte urbaniseringen, og industriens vækst medførte at visse håndværksfag blev slået helt ud, mens andre opstod eller blomstrede.

Landbrugssektoren, der gennemløb en enorm produktivitetstigning, var orienteret mod eksport af animalske produkter. Udviklingen prægedes af stigende mekanisering og andels-bevægelserne samt af en stigende efterspørgsel efter forædlede landbrugsprodukter fra midten af 1890'erne. Desuden skete der en fordobling af tonnagen i landets handelsflåde 1894-1904. I 1901 var 40 % af arbejdsstyrken beskæftiget i landbrug, 28 % inden for håndværk og industri og 11 % inden for handel og omsætning.

Arbejdsmarkedets organisering blev formaliseret med gensidig anerkendelse af modpartens organisationer og den faste voldgiftsret, blandt andet som et resultat af den store styrkeprøve ved stor-lockouten i 1899.

I 1880'erne og 1890'erne lammede Højres og Venstres uforsonlige modsætning dansk politik, med forsvarspolitikken som anledning og provisoriske finanslove som resultat. Med opblødningen og systemskiftet i 1901 blev de parlamentariske spilleregler mere fasttømrede og Venstre fik adgang til magten. Forsvarssagen blev skubbet hen i en kommission.<sup>1</sup>

### De politiske partier

Det danske socialdemokratiske parti blev stiftet af Louis Pio i 1871. Den første partikongres afholdtes i 1876. Man kan sige at det moderne socialdemokrati først opstod i løbet af 1880'erne med spaltningen i en fagbevægelse og et egentligt politisk parti. Det skete som en konsekvens af den krise, organisationen kom ind i efter ledernes forsvinden i 1870'erne. Vælgerforeningerne begyndte at blive dannet i 1880'erne, formelt som underafdelinger af den rent politiske partiorganisation, der var oprettet i København 1878. I 1890 omdannedes forbundet til en landsdækkende organisation af ligestillede afdelinger.

Lokalforeningernes store selvstyre gjaldt ikke ved opstilling af rigsdagskandidater, hvor en række hensyn til især valgaftalerne var afgørende.

En stadig vækst i medlemstal og antal foreninger blev kun afbrudt af en stagnation de første par år af 1900-tallet. Partiet fik de første 2 folketingsmandater i 1884, og i 1913 kom et gennembrud med 32 mandater.

Der kan spores en vis forskel i sammensætningen af menige medlemmer og gruppen af folk med tillidsposter i partiet. De bærende lag i medlemsskaren er først og fremmest faguddannede arbejdere og i

noget mindre omfang, mindre erhvervsdrivende, primært småhandlende. Faglærte arbejdere og pressefolk udgjorde sammen det klare flertal af hovedbestyrelsens medlemmer i den her behandlede periode. Mange af pressefolkene var i øvrigt folk, som tidligere havde været faglærte arbejdere. Ufaglærte arbejdere udgjorde kun ganske få procent af hovedbestyrelsesmedlemmerne, og optræder også kun sporadisk som delegerede på kongressen. Næsten halvdelen af rigsdagskandidaterne tilhørte liberale erhverv, hvilket især vil sige arbejdere, der var gået over i pressen. Ufaglærte arbejdere fylder som gruppe intet her.

I partiforeningerne har sammenkomster og underholdning indtaget en betydelig plads ved siden af den politiske agitation.

Det lassalle-socialistiske program fra 1876 forblev partiets principprogram indtil 1913, hvor blandt andet indledningen strammedes op i marxistisk-teoretisk retning. At partiet også fremsatte krav på landproletariatets vegne var i nogen grad en dansk specialitet.<sup>2</sup>

Højre havde tilslutning fra brede kredse i byerne, og var på ingen måde båret af byens overklasse og godsejere med afhængige landboere. Blandt rigsdagskandidaterne var der dog en del landbrugere. Op mod halvdelen af partiets medlemmer var selvstændige erhvervsdrivende, heraf var halvdelen håndværkere. Højreforeningernes bestyrelser var generelt elitære, med underrepræsentation af håndværkere og næsten fravær af arbejdere.

Venstre repræsenterede landbefolkningen, men de store forskelle på interesser og socio-økonomisk situation inden for denne gruppe gav anledning til splittelser. Eksempelvis støttede husmandsbefolkningen efter 1905 op om Det radikale Venstre, der havde revet sig løs fra Venstre. Dette parti fik også greb i intellektuelle kredse, og måske også indenfor de liberale erhverv, der havde fyldt meget hos Venstre i kampårene. Mens der før systemskiftet havde været en del embedsmænd blandt Højres rigsdagskandidater, blev dette tilfældet for Venstre efter.<sup>3</sup>

Den traditionelle brudlinie i mellem Venstre som repræsentant for landbefolkningen og Højre som repræsentant for byerhvervene blev efterhånden suppleret med arbejdsgiver-arbejdstagermodstillingen, og senere resulterede de modsatrettede interesser i landbefolkningen og den manglende homogenitet i Venstre i en opsplitning af partiet, snarere end socialdemokratisk opbakning på landet.

## **Dragør omkring 1900**

Dragør var omkring 1900 et atypisk samfund i flere henseender.<sup>4</sup> Den internationale og nationale højkonjunktur i starten af 1900-tallet gik hen over hovedet på dragørerne. Tværtimod var det et samfund i økonomisk krise. Ikke engang fremgangen i handelsflåden som helhed tog søfartsbyen Dragør del i. I flere hundrede år havde beliggenheden ved havet på den ene eller den anden måde sikret det meste af byens indtægter. Skibsfartens tilbagegang i Dragør var sat ind fra slutningen af 1880'erne. En vigtig årsag var at man ikke havde formået at modernisere, udbygge og uddybe havnen. Desuden var de lokale redere tilsyneladende ikke kapitalstærke nok til at udskifte gamle skibe med nye og ydermere forliste nogle skibe uden ordentlig forsikring, muligvis også som konsekvens af manglende midler, hvad der så kom til at svie til rederen. De store dampskibsrederier, som fandtes i København og andre større byer, var vanskelige at konkurrere med. Særligt når der ikke var lokale produkter eller handelshuse som kunne danne en naturlig

basis for transportsektoren. Som bekendt stiftedes Rederiet A. P. Møller efter at familien var flyttet fra byen.

Dampskibenes indtog betød også en voldsom nedgang for lodseriet, som ellers også havde givet arbejde og indtægter til byen. Efter et højdepunkt på 50 lodser i 1870'erne og 80'erne var antallet dalet til syv lodser i 1906.

Samtidig udtørrede bjergningen som indtægtskilde. Konkurrencen fra bjergningselskabet Svitser, med dets moderne og bekostelige udstyr, kvalte langsomt Dragørs bjergningsvæsen. Med udgangen af 1909 tog Svitser helt over. Bjergningsvæsenet havde ellers tidligere givet byen så store indtægter, at det havde kunnet danne grundlag for byens administrative særstilling, som gennemgås nedenfor.

Fiskerierhvervet var til gengæld i fremgang. Fra ca. 1900 ses erhvervsfiskeri i større stil i byen. Dragør Fiskeriforening blev oprettet i 1904, Dragør Kastrup Låneforening for Fiskere i 1908, og der ses investering i større og mere langtrækkende både, og begyndende motorisering af disse.

Industri var næsten totalt fraværende. Kun væveriet lige på den anden side af kommunegrænsen i St. Magleby beskæftigede mange beboere i Dragør. Produktionen byggede på en tradition for hjemmevæveri. I 1915 kom et jernstøberi til, som også var placeret lige inde i St. Magleby kommune.

Dragør Kommune bestod af en smal stribe land med begrænset jordtilliggende. Der var et skarpt skel mellem by og land. De åbne arealer mod syd, som ejedes af byen, anvendtes til græsning og blegning.

Jernbanen kom til byen i 1907. De mange sommergæster, der med tiden strømmede til lejede sig ind hos private, og afstedkom derfor ikke større hotelbyggeri. Et privat gas- og vandværk, anlagt i 1906, havde en vanskelig start og blev overtaget af kommunen i 1920.

Byens økonomiske udvikling afspejles i nogen grad i udviklingen i indbyggertallet.

Tabel 1 viser Dragørs indbyggertal, som det er opgjort ved folketællinger de pågældende år.

Tabel 1: Dragørs indbyggertal

Årstal	1880	1890	1901	1921	1930
Indbyggertal	1.944	1.932	1.792	2.048	2.099

St. Magleby var af en helt anden karakter end Dragør. Det var omkring år 1900 et udpræget landbrugssamfund med ca. 1.000 indbyggere.

## Lokaladministration og bystyre

Omkring århundredeskiftet byggede lokalstyret i Danmark på den kommunale valglov af 1855 og landkommunalloven, der trådte i kraft ved årsskiftet 1867-68. Sognerådet skulle have et ulige antal

medlemmer. Den lille "halvdel" blev valgt af samtlige uberygtede mænd på mindst 25 år med dansk indfødsret, der betalte skat i kommunen, og i øvrigt havde egen husstand, rådighed over eget bo og ikke modtog eller havde modtaget fattighjælp. Den store del valgtes af den højst beskattede 1/5 af kommunens beboere, der samtidig opfyldte førnævnte kriterier. Valgperioden var på seks år, med nyvalg af halvdelen af bestyrelsen hver tredje år. Embedsmænd, eksempelvis præsten, var ikke som tidligere automatisk medlemmer af kommunens styrelse. I modsætning til rigsdagsvalgene indtil 1901, afvikledes de kommunale valg som hemmelige, skriftlige afstemninger, selvom den reelle hemmeligholdelse af stemmeafgivningen måske i praksis har været begrænset i et lille lokalsamfund. Sognerådet valgte en formand af sin midte, og loven udspecificerede hans ansvarsområder. Møderne var offentlige, hvilket i praksis betød åbne for pressen. Hovedopgaverne for den lokale forvaltning var ligesom tidligere fattig- skole- og vej-væsenet.<sup>5</sup>

Dragør havde knebet sig uden om denne ordning. Man havde "Byforstanderskabet", bestående af en foged og fire byforstandere med hver sit ansvarsområde: fattig-, havne-, skole-, og bykassen. Grundlaget for at bevare den specielle ordning i Dragør var, at bjergningsindtægterne både gennem det 18. og 19. århundrede finansierede de offentlige udgifter. Bykassen blev dog finansieret ved udlejning af byens fælles arealer. Dette styre var et levn fra den tid, da man var underlagt schoutembedet i St. Magleby, som i øvrigt selv i 1856 var kommet ind under landkommunalloven af 1841.

Den sidste større revision af Dragørs byvedtægt fandt sted i 1855, efter at en kommission var blevet nedsat i 1852 på opfordring af en række af byens borgere. Her blev en havnekommission oprettet, og der blev større klarhed og offentlighed omkring byvedtægterne. Fogedstillingen blev traditionelt beklædt af byens skipper, men man måtte nu præcisere, at der skulle være tale om en mand, der rent faktisk var til stede i byen.

Styret blev ikke reguleret efter landkommunalloven af 1841, og ny lovgivning i 1855 og 1868 berørte heller ikke Dragør. Det lykkedes hver gang at argumentere for de helt særegne administrative forhold.

Fra 1898 valgtes fogeden ikke længere for livstid, men for otte år, og i de sidste år frem mod overgangen til kommunalbestyrelse indførtes større åbenhed i byforstanderskabets forvaltning i form af offentlige møder og offentliggørelse af byens budget.

Hver enkelt byforstander var på valg hver fjerde år, således at der hvert år var valg til en af byforstanderposterne. Man kunne genvælges, og endda ikke undslå sig, med mindre man havde siddet mere end en periode. Stemmeberettigede ved disse valg var enhver offentlig bestillingsmand og ustraffet mand, der betalte afgift til byen. Valgbare var ustraffede, uberygtede mænd.

I et tillæg til byvedtægterne fra 1885 udspecificeredes procedurerne for valg til byens styre. En valgbestyrelse bestående af fogeden og de fire byforstandere forberedte valgets praktiske side, udpegede tid og sted for valghandlingen, udarbejdede lister over stemmeberettigede i byen, der fremlagdes offentligt to uger før valget, og tog sig af klager over fejl eller mangler i denne liste. Man kunne klage lige ind til selve valgdagen.

Valgene foregik ved offentlige byforsamlinger. Hvis man ønskede at udøve sin stemmeret, mødte man op og fik udleveret en stemmeseddel. Herpå anførte man et navn for hver tillidspost, der var på valg. Et hvilket som helst navn kunne anføres, der var ikke kandidatlistes. Formanden optalte stemmesedlerne, åbnede dem og oplæste navnene, der opførtes på to lister. Efter kontrol for fejl blev det talt op, hvem der vandt.

Hvis der var for mange navne på en stemmeseddel, eller den var for utydeligt udfyldt, blev sedlen kasseret. Der kunne afgives klage over kasserede stemmer, som derefter behandlede af amtet. Der var altså tale om en for sin tid bred stemmeret, og et mere demokratisk system end i resten af landets sognekommuner.<sup>6</sup>

Først med ny kommunalordning i hele landet i 1908 benyttede kræfter i Dragør lejligheden til at bringe byens styreform til debat og fra 1910 indførtes et nyt system. Det betød at man ved et forholdstalsvalg hvert fjerde år skulle vælge en kommunalbestyrelse bestående af syv personer. Der var hemmelig skriftlig afstemning. Valgret havde uberygtede mænd og kvinder på mindst 25 år med dansk indfødsret, der betalte skat i kommunen, og i øvrigt havde egen husstand, rådighed over eget bo og ikke modtog eller havde modtaget fattighjælp.<sup>7</sup>

### **Dragør frie Vælgerforening**

I 1896 blev Dragør fri Vælgerforening, den første specifikt politiske forening i Dragør, dannet. Stifterne og foreningens første bestyrelse var C. Petersen, D. Jepsen, Chr. Malm, P. Bothmann, og ikke mindst Chr. Nicolaisen, lokalhistoriker og redaktør af Amager Avis samt senere bestyrelsesmedlem i Amagerlands radikale Venstreforening. Revisorer var J. P. Olsen og H. Blichmann. Foreningen kaldte sig som udgangspunkt for "liberal", men samlede både liberale og socialdemokrater. Formålet var både lokalt og landspolitisk. Lokalt udmøntede det sig i opstilling af kandidater til bystyret og arbejde for ændring af kommunalordningen. Landspolitisk indebar det en del kontakt til Venstre Reformpartiets kandidat i folketings-valgkredsen, samt agitation ved Folketings- og Landstingsvalg. Trods det liberale udgangspunkt ved stiftelsen i 1896 valgte man allerede i 1899 at udskifte abonnementet på Politiken med et abonnement på Socialdemokraten. I 1897 nåede man op på ca. 50 medlemmer, og i 1901 var man oppe på ca. 80 medlemmer. C. C. Petersen, byens førstelærer og senere frontfigur i den socialdemokratiske vælgerforening, optræder første gang i foreningens protokol som medlem i 1898.

### **En "ren" socialdemokratisk forening dannes**

I "Socialdemokraten" omtales 17. september 1904 et møde, afholdt i Dragør med deltagelse af kredsens socialdemokratiske folketingsmand Hyller og en anden socialdemokratisk folketingsmand, Chr. Rasmussen. Ifølge artiklen slår Rasmussen i sin agitatoriske tale særligt på fiskeriloven som en uretfærdig klasselov, og opfordrer de lokale "arbejdere" til at samles om deres virkelige økonomiske interesser. Som nævnt ovenfor var det småt med industri og industriarbejdere i Dragør, hvorfor Rasmussen da også forsøger at appellere til andre grupper. Men i folketællingen 1901 opgiver kun 25 mænd, at de lever af fiskeri, fire af dem med andre erhverv ved siden af, så rekrutteringspotentialet har vel ikke været stort der, og denne erhvervsgruppe bliver i hvert fald i de første 10-15 år ikke bærende for foreningen.

I artiklen nævnes, at det ved den lejlighed blev besluttet at oprette en lokal socialdemokratisk vælgerforening i Dragør. Der blev nu ikke gjort alvor af foreningsstiftelsen med det samme. Mødet omtales også i Amager Avis 14. august, i mere afdæmpede vendinger. Avisens udsendte vurderer, at der kun var ca. 30 tilhørere, og nævner i øvrigt slet ikke Chr. Rasmussen, men kun Hyller. Den udsendte spekulerer i, om

fremmødet lider under tidspunktet, her midt i høsten. Det var nu heller ikke land-brugsbeskæftigede, der senere kom til at dominere medlemslisterne, selvom mange nok har haft en bibeskæftigelse her i spidsbelastningsperioder.

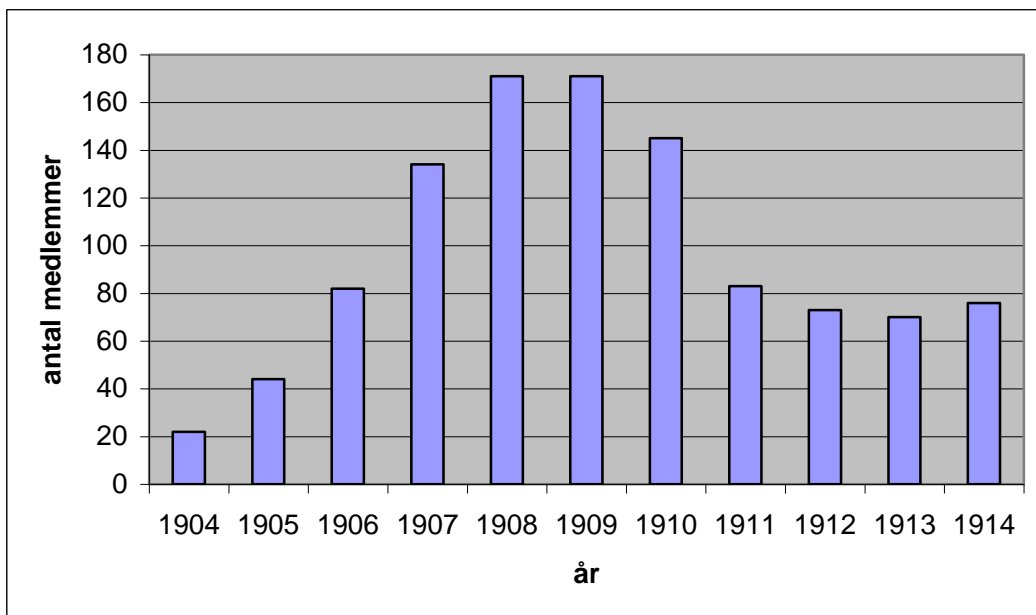
Det stiftende møde fandt ikke sted før 6. november samme år. Blandt de inviterende var typograf N. P. Nielsen fra Kastrup, hvor den socialdemokratiske forening allerede stod stærkt. Han var en aktiv herre, der blandt andet optrådte som stiller for Hyller ved folketingsvalgene, og som i 1904 også stillede op til sognerådsvalget i Tårnby.

Ved det stiftende møde i Dragør mødte syv mænd op. Ud over N. P. Nielsen deltog skibstømrer H. Nielsen, der blev udnævnt til formand, snedker G. Larsen, udnævnt til kasserer, smed L. Bensen, udnævnt til næstformand, samt skibstømrerne A. Jensen og A. Jansen, begge udnævnt til repræsentanter. Bygnings-snedker J. N. Jepsen nævnes ikke blandt de tilstedeværende, men underskriver som referent fra mødet, så man må formode, at han også var til stede.

Den første generalforsamling, der afholdtes 15. januar 1905, havde deltagelse af 12 medlemmer. Her blev ikke ændret på bestyrelsen, men J. N. Jepsen og bleger S. Bleg blev valgt som revisorer for foreningen. Efter generalforsamlingen er der ingen indførsler i protokollen før november 1906, hvor man har afholdt, hvad der benævnes "månedsmøde". Om denne benævnelse har karakter af ønsketænkning eller hensigtserklæring eller om det dækker over realiteter kan ikke afgøres. Fraværet af indførsler kan sagtens skyldes, at man var uvant med organisatorisk arbejde. Året efter stiftelsen var man nået op på 50 medlemmer, og man følte sig nu stærke nok til at afholde et politisk møde i Dragør med kredsens socialdemokratisk kandidat Hyller som taler. 9

Organiseringen af en lang række af andespil, baller, juletræsfester og lignende fylder meget i forhandlingsprotokollen. Der betales entré, som sammen med kontingentet skal dække udgifter til agitation, rejsepenge, administrative omkostninger og så videre.<sup>10</sup> Samtidig er der en ren social funktion i arrangementerne, der ydermere udgør en rekrutteringsmulighed, hvis de ellers er vellykkede. Desuden bestræber foreningen sig på at oprette en lokal afdeling af arbejdsmandsforeningen samt en brugsforening.

Der er en del interaktion med naboforeninger i St. Magleby og Kastrup, med moderpartiet og med lokale partiforeninger af anden observans, eksempelvis i form af vælgermøder med kredsens kandidat eller paneldebatter i forbindelse med valg. I november 1907 taler folketingsmand Hyller og Borgbjerg ved et medlemsmøde, og i august er Stauning blandt talerne ved et friluftsmøde. 30. juli 1916 afholdes et arbejderstævne for København og Lyngby i Dragør.<sup>11</sup>



Figur 1: Medlemmer af Dragørs socialdemokratiske vælgerforening.<sup>12</sup>

### Dyk i medlemstallet

Figur 1 viser udviklingen i foreningens medlemstal. Tallene er opgjort ved udgangen af det anførte år. Medlemslisten er i årene 1915-1917 af så dårlig kvalitet, at tallene er vanskelige at udrede. Af protokollen fremgår dog, at der er 120 medlemmer i januar 1916. I årene efter krigen når man op på ca. 150 medlemmer, og holder sig på mindst 120 i hele mellemkrigstiden.

Umiddelbart ser det jo lidt besynderligt ud, med den bratte stigning frem til 1908, efterfulgt af det lige så bratte fald til 1912. Det store fald sker i løbet af 1911. Antallet af indmeldelser er ikke unormalt lavt, men næsten 80 udmeldes eller slettes. Antallet af deltagere ved foreningens generalforsamlinger ville have været et godt supplement, hvis man vil konstatere om der var en form for krise, men det er ikke opført i protokollen. Antallet af afgivne stemmer til valg til bestyrelsen på generalforsamlingen falder måske en smule fra 1910 til 1912, men det er et spinkelt indicium. Til gengæld bemærkes det i protokollen i december 1911, at fremmødet ved medlemsmøderne har været så ringe, at det ligner en demonstration. I januar 1912 bemærkes det at næstformand Bleg er udeblevet fra tre bestyrelsesmøder i træk, et faktum man vil konfrontere ham med. I efteråret 1913 er der et par gange meget ringe fremmøde til bestyrelsesmøderne, og et andespil for medlemmerne må aflyses på grund af manglende tilslutning. I starten af 1914 vedtager bestyrelsen, at der skal gang i agitationen for at skaffe nye medlemmer. Noget tyder altså på en form for krise. Men muligvis forstærkes indtrykket af en oprydning i medlemslisten, således at udviklingen i medlemstallet kun i mindre grad dækker over realiteter. V. Strømberg afløses i 1910 i utide på grund af bortrejse af Dines Andersen på posten som kasserer, og efter generalforsamlingen i foråret 1911 overtager N. P. Møller posten. De kan have ønsket at få klarhed. Desuden vedtages det på et bestyrelsesmøde 25. april 1910 at ansætte et "voksent bud" til at indkræve kontingenter. Det kan være at en række reelt inaktive og ikke-betalende medlemmer slettes eller får at vide, at de må betale eller melde sig ud. Som det uddybes nedenfor er det i særlig høj grad to erhvervsgrupper, sømænd og arbejdsmænd, der bærer faldet i medlemmer fra 1910.

Det er svært at konstatere politiske eller personlige årsager til udviklingen. Hvorfor skulle den nye kommunalordning, indført i 1910, medføre et fald i medlemstallet? Spores en skuffelse over manglende resultater? Er C. C. Petersen ikke venstreorienteret nok?

Der er ganske vist også en sag oppe at vende om et enkelt medlems dårlige opførsel ved arrangementer og efterfølgende udmeldelse af foreningen, men det fylder ikke meget i protokollen, og kan vel ikke bringe en partiforening i knæ. I 1911 vedtages det at forhøje kontingentet fra 40 øre til 50 øre.<sup>13</sup>

Det er vanskeligt at afgøre om den voldsomme stigning efterfulgt af markant fald i medlemstal afspejler en krise, måske grundet i personfnidder, "mis-management" eller politisk skuffelse, eller om der er tale om en administrativ oprydning.

### **Medlemmernes erhverv (14=**

I 1905 var lige omkring halvdelen af foreningens medlemmer håndværkere af forskellig slags, særligt skibstømrere/bådebyggere, der i sig selv udgør godt 1/5 af det samlede medlemstal, ligesom der er en del arbejdsmænd, også godt 1/5. Tæt på halvdelen af medlemmerne er ufaglærte arbejdere. De maritime erhverv, der er repræsenteret, er næsten udelukkende fiskere, fyrbødere og matroser, med fire til fem af hver. Byens jordemoder er også socialdemokrat.

Selv om håndværkerne i 1910 antalmæssigt er gået frem, er deres andel af medlemmerne faldet til under 1/4. Blandt skibstømrerne/bådebyggerne ses et lille fald. Arbejdsmændenes andel er faldet lidt til lige under en 1/6, og nu kalder næsten lige så mange medlemmer, 25, sig sømænd, en kategori der ikke optrådte i 1905, ligesom fiskernes andel er steget lidt. Til er kommet en lang række handlende, ansatte eller selvstændige i servicefag samt tjenestefolk. Godt 1/3 af medlemmerne kommer fra disse erhverv.

Ved halvering af medlemstallet i 1911 sker et uforholdsmæssigt stort fald hos sømænd, fra 25 til 5 medlemmer, og arbejdsmænd, fra 27 til 9, hvorfor andre kategoriers andel stiger lidt trods en vis talmæssig nedgang.

I 1914 udgør håndværkerne 1/4 af medlemmerne, arbejdsmændene lidt mindre, sømændenes antal er også fem dette år. Væverne udgør med ni medlemmer den næsthyppigste stillingsgruppe, arbejdsmændene udgør 1/5. Handlende og tjenestefolk er gået lidt tilbage.<sup>15</sup>

De socialt og økonomisk lavest rangerende må være arbejdsmænd, karle og tjenestefolk, sømænd og på dette tidspunkt rimeligvis også fiskere. For i hvert fald de tre førstnævnte grupper er der tale om lavt uddannede lønarbejdere med løse ansættelsesforhold.

Det må formodes, at dem der kalder sig arbejdsmænd, ikke er faglærte, mens nogle af dem, der tælles som håndværkere, eksempelvis kedelsmede og skibstømrere, i praksis har været faglærte arbejdere. Generelt er det umuligt ud fra materialet særligt præcist at udpege de selvstændige erhvervsdrivende. Noget kan skyldes erhvervsmæssig mobilitet. En arbejdsmand det ene år kan hurtigt blive kusk, maler eller bleger. Det er dog mit indtryk at den effekt drukner i reelle udmeldelser/slettelser af listen.



## Erhvervsmæssig sammensætning i bestyrelsen

Af stifterne i 1904 er tre skibstømrere, en smed og en snedker. En bleger og en bygningsnedker kommer til som revisorer året efter. Disse to er de eneste gengangere i den første bestyrelse, der reelt er valgt af generalforsamlingen. Den består af en bager, en bleger, en bygningsnedker, en arbejdsmand, en bådebygger, en maler og en skibstømrer. Efter generalforsamlingen 1910 består bestyrelsen af en lærer, en bleger, en bådebygger, en arbejdsmand, en sømand, en maler, to fiskere og to murere. Efter generalforsamlingen i 1914 fordeler det sig med en vognmand, en skibstømrer, en assistent, en snedker, to spindere og to lærere. Der er ingen kvindelige bestyrelsesmedlemmer i den behandlede periode.

Hvis man sammenligner medlemmernes erhverv med bestyrelsesmedlemmernes erhverv ser man, at håndværkernes store, men faldende andel af medlemmerne modsvarer i bestyrelsen. Stifterne er alle håndværkere, men det blandes hurtigt op, og i den sidste bestyrelse er kun to ud af de otte bestyrelsesmedlemmer håndværkere, hvilket passer med håndværkernes andel, 1/4 af medlemmerne.<sup>16</sup> Sømændenes store antal omkring 1910 modsvarer af en enkelt sømand i bestyrelsen.

Arbejdsændenes repræsentation i bestyrelsen er lidt begrænset, set i forhold til denne gruppes trods alt ret konsekvent store andel af medlemmerne, og der er ikke karle og tjenestefolk blandt indehaverne af tillidsposterne.

Generelt er de laveste klasser altså lettere underrepræsenteret. Særligt den sidste medtagne bestyrelse er måske en anelse mere elitær end både de foregående bestyrelser og medlemsskaren generelt. Det er også byens førstelærer, C. C. Petersen, der er formand for foreningen fra 1907 til 1920. Det må alligevel fastholdes at rekrutteringen til tillidsposterne er bredere og i bedre overensstemmelse med medlemsskaren end tilfældet er for Socialdemokratiet på landsplan. De liberale erhverv og faglærte arbejdere, der dominerer her, findes kun i ringe antal i foreningen og bestyrelsen i Dragør.

## St. Magleby socialdemokratiske vælgerforening

Den socialdemokratiske forening i St. Magleby blev først stiftet i 1909. Her når man fra 56 medlemmer i slutningen af 1909 op på næsten 100, inden en stagnation og mindre tilbagegang sætter ind under 1. verdenskrig. Privatøkonomien har nok været stram for mange, og et partikontingent har trods alt været en luksus. Efter krigen vokser medlemstallet igen og man når 110 medlemmer i 1921.

De maritime erhverv er kun repræsenteret blandt medlemmerne ved en enkelt fisker. Over 1/3 er tjenestekarle eller karle, mens arbejdsmænd med lidt under 1/6 udgør den næststørste gruppe blandt mændene. Alle håndværk tilsammen udgør højst 1/10, og serviceerhverv er der enkelte af. Kvinderne er husmødre eller tjenestepiger, med en enkelt fabriksarbejderske som undtagelsen. Foreningen er altså ret klart domineret af ufaglærte arbejdere.

Samtidig får man det indtryk, at denne forsamling har været en anelse mere venstreorienteret, udtrykt ved en udtalt solidaritet og økonomisk omfordeling internt mellem foreningens medlemmer. Noget af det med folkeoplysende sigte. Der er indsamling til et sygt medlem 1918, det diskuteres at støtte fattige medlemmer økonomisk 1920, man yder økonomisk støtte til strejkende arbejdere på syreværket 1912, der rettes i 1914 spørgsmål til Hyller om tyendes stilling, foreningen indkøber i 1915 den nye grundlov så den kan sælges

billigt videre til medlemmer, der indkøbes pjecer til gratis uddeling blandt medlemmer i 1919, der ydes bidrag til daghøjskoler og tilskud til internationalt arbejde er oppe at vende i 1920. Alt dette belaster foreningens økonomi, som ser skidt ud omkring 1919.<sup>17</sup>

Man må sige at St. Magleby-foreningens medlemsskare i højere grad domineres af proletariatet end det er tilfældet for Dragør. Det er ikke overraskende at marginalisering medfører radikaliserings, selvom det i sammenhængen måske er lidt bombastiske begreber at køre i stilling.

Det bør nævnes at Socialdemokratiet på landsplan havde et noget uafklaret forhold til landarbejdergruppen, men der var potentielt stemmer at kapre blandt den dårligst stillede del af Venstres tilhængere eller alliancemuligheder med en del af et splittet Venstre.<sup>18</sup> St. Magleby-bønderne var ikke Venstre- men Højrefolk, og en udbredt socialistforskrækkelse blandt gårdmændene lyser ud af de indledende bemærkninger i den kommunale forenings protokol, som årsag til dens stiftelse.<sup>19</sup> I St. Magleby blev den første socialdemokrat for øvrigt først valgt ind i kommunalbestyrelsen i 1925.

For både Dragør og St. Magleby gælder, at den lokale socialdemokratiske forening dækkede kommunen. Visse steder var kommunalt forankrede foreninger samlet i forbund, dækkende hele folketingsvalgkredsen. Andre steder kunne en forening dække hele valgkredsen. 20 I 1911 blev der stiftet en samlet overbygning på de socialdemokratiske foreninger i Københavns Amts 3. kreds.<sup>21</sup>

### **Kvindelige medlemmer**

I Dragør får den socialdemokratiske forening i denne periode aldrig mere end en håndfuld kvindelige medlemmer og ingen kvindelige bestyrelsesmedlemmer. Godt 20 % af medlemmerne i St. Magleby er kvinder, og her er der enkelte kvindelige bestyrelsesmedlemmer helt fra starten. Man har også agitationskampagner målrettet mod kvinder. I St. Magleby-foreningens medlemsliste er kvinder og mænd opført hver for sig, mens man ikke gør forskel på kønnene i Dragør-foreningens medlemslister.<sup>22</sup> I Dragør-foreningen fokuserer man, med C. C. Petersen i spidsen, tydeligvis på institutionelle forhold og et formalistisk lighedsbegreb. I St. Magleby-foreningen gør man en aktiv indsats for at bryde sociokulturelle barrierer, der påvirker den faktiske politiske deltagelse, selvom det går imod forestillingen om kønnets irrelevans. En grundlæggende liberal tanke står over for en mere marxistisk tilgang, der egentlig rimer fint med St. Magleby-foreningens aktiviteter generelt. Overvejelserne er beslægtet med nutidens diskussioner af positiv særbehandling af etniske minoriteter, dyrkning af kvindelige forskningsmiljøer og lignende.

### **Andre politiske foreninger**

Den Konservative Vælgerforening for St. Magleby og Omegn stiftes 20. marts 1902. Af medlemslisterne fremgår det, at det er folk fra Dragør, St. Magleby, Kastrup og Tårnby, samt enkelte andre steder fra, men en geografisk optælling er ikke mulig. Medlemstallet ligger fra 1903-1917 på ca. 50 med en lille bølgedal 1905-1910, med lavpunktet 39 i 1906, og en lille top 1912-1914, kulminerende med 56 i 1913.<sup>23</sup> Den kommunale forening i St. Magleby (som også er konservativ) kommer til i 1917 og får 50-60

medlemmer<sup>24</sup>, men da der mangler medlemstal for den konservative vælgerforening på dette tidspunkt er det ikke muligt at se om den kommunale forening snupper nogle af vælgerforeningens medlemmer.

I august 1906 stiftes desuden den konservative Dragør Grundejerforening med fattiggårdsbestyrer, økonom C. Henriksen i spidsen. De er indledningsvis imod reformerne af byens styre og mener desuden, at landliggerne maser sig for meget på og får for mange lokale vedtægter og love ført igennem.<sup>25</sup>

Den konservative vælgerforening i området kommer altså først, men de to socialdemokratiske foreninger har begge væsentligt flere medlemmer. Disse har måske set den stærkere organisation som nødvendig for at få deres interesser igennem. Både forhandlingsprotokol og medlemsfortegnelse føres også mere udførligt. Man har måske også følt et stærkere behov for at stimulere fællesskab og klassebevidsthed med en stærk organisation, stillet overfor et stærkere ydre pres end de socialt og økonomisk generelt mere ressourcestærke Højremænd.

## Lokalpolitik

En gennemgang af de opstillede ved byforstandervalgene fra ca. 1900 og frem til ændringen af styreformen i 1910 viser at skibsførere, lodser (eventuelt pensionerede) dominerer her, suppleret af en håndfuld købmænd og handlende. Kun enkelte falder uden for disse grupper. De førstnævntes dominans synes ikke mindre, når man ser på, hvem der bliver valgt. Lodser og skibsførere tilhører borgerskabet i Dragør.

Det gælder ikke kun de konservative kandidater. Dragør fri Vælgerforening opstiller i 1897 også en lods, J. Theisen. I 1900 opstiller foreningen købmand A. P. Schmidt, i 1901 A. P. Schmidt igen sammen med lods Carl Petersen, foreningens formand, som også opstiller i 1902. I 1904 opstiller Theisen igen. I 1904 nåede valgdeltagelsen, som er vist i tabel 2, i øvrigt et lavpunkt, med stigende interesse de følgende år.

Crilles Olsens, arbejdsmand og medlem af Socialdemokratiet, forsøg på at blive havnekommissær i 1906 kan ses som et forsøg på at bryde mønsteret. Han får 28 stemmer, men bliver ikke valgt ind. Dette år stiller Chr. Malm, medstifter af Dragør fri Vælgerforening, op til valg som byforstander. Han anbefales også af både socialdemokraterne og fiskeriforeningen, der dog ikke er en åben politisk gruppering. Men oppositionen er delt, idet Theisen, der som nævnt tidligere har stillet op for den fri vælgerforening også stiller op. Efter socialdemokraternes opfattelse sker det efter aftale mellem dem og den fri vælgerforening. Ved en diskussion her ved en tidligere opstilling af Theisen var konklusionen, at man troede mere på hans brede appel. Resultatet i 1906 bliver, at skibsfører Jørgen Blaes, der var støttet af de konservative kræfter, bliver genvalgt. Til gengæld får oppositionen valgt sine foreslåede revisorer.

I 1907 stiller C. C. Petersen op til fattiggassen. Hans program er: Åbent budget, revision af byvedtægterne, og mere humane forhold på fattiggården. Han får, efter at en stemme er kendt ugyldig, 103 stemmer mod 104 stemmer på Isbrandt Palm, en lods, der har siddet på fattiggassen 11/2 periode, altså seks år. En sidste kandidat får en enkelt stemme, og der er seks blanke. Resultatet er muligvis lidt uventet for mange, og Amager Avis' udsendte vurderer, at oppositionen har været gode til at få deres vælgere til at møde op.

Taberne klager over to kasserede stemmesedler, men klagen afvises af amtet.

I 1908 forsøger C. C. Petersen sig igen. Han går igen til valg på en radikal revision af byens vedtægter. Han strammer lidt op, hævder at de fungerende byvedtægter på flere områder faktisk strider imod landets love, og han kræver et system med forholdstalsvalg og kvindelig inddragelse i beslutningerne. Desuden ønsker han en forbedring af skolen. Dette år er der valg til bykassen. Han får 123 stemmer og taber dermed, trods en kraftig agitation op til valget fra socialdemokratisk vælgerforening ansporet af valgresultatet året før, til den pensionerede lods H. P. Greisen, der får 146 stemmer. Greisen er grundejerforeningsmand, men moderat reformvenlig. Han erklærer sig endda i det store og hele enig i C. C. Petersens program før valget, men det skyldes måske til dels manglende egne visioner og selvstændigt politisk program. Med til historien hører dog, at grundejerne i juni 1908 sender en skrivelse til bystyret med opfordring til reformer.

Trods nederlagene er det tydeligt, at nogen ser C. C. Petersen som et talerør for deres interesser, eller måske bare et frisk pust. Det underbygges af udviklingen i valgdeltagelsen, som er særligt stor i 1907 og 1908. I 1908 vælges for øvrigt tidligere nævnte fisker Chr. Malm til havnekommissær.

I 1909 stiller C. C. Petersen ikke op. Oppositionen har sat næsen op efter at nyordningen vil blive gennemført dette år, og i den socialdemokratiske forening har man forberedt listeopstillinger efter den nye kommunale valglov. Det lykkes altså for de konservative kræfter at udskyde ændringen i et år. Oppositionen undlader simpelthen at deltage i valget, og valgdeltagelsen er så lav, at det ligner en protest.<sup>26</sup>

Tabel 2: Stemmeprocent ved valg til byforstanderskab

1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
53,4	40,6	36,9	29,4	24,4	38,1	41,7	56,0	68,5	28,1

I tabel 2 ses andelen af kommunens stemmeberettigede, der afgiver deres stemme ved valgene til byforstanderskabet. Antallet af stemmeberettigede svinger over årene mellem 350 og 450.

Bystyret tager dog et par små skridt for at tage lidt af brodden af oppositionens agitation. 16. maj 1907 afholder man for første gang et offentligt tilgængeligt møde, og kommunens budget fremlægges for første gang offentligt i 1909.

En stor minoritet, som den med C. C. Petersen i spidsen, har en klar valgtaktisk interesse i at få afskaffet enkeltmandsvalgene til fordel for et system med forholdstalsvalg, for dog at få nogle pladser i bystyret.

Lokal opposition eller ej, med bjergningsindtægternes bortfald er der ikke længere substans i argumenterne mod Indenrigsministeriets ønsker om at ophæve Dragørs unikke administrative status. Bjergningsvæsenet udskilles fra den kommunale administration i 1910 og der oprettes et uafhængigt bjergelaug.<sup>27</sup> Samme år ændres styreformens som tidligere nævnt, så man hvert fjerde år skal vælge en kommunalbestyrelse på syv personer.

En større interesse for de lokalpolitiske valg efter reformen antydes af valgdeltagelsen, som fremgår af tabel 3.

Tabel 3: Deltagelse ved kommunalvalg.<sup>28</sup>

	Marts 1910	Februar 1913	Marts 1917
Afgivne stemmer	429	470	569
ca. vælgere	650	739	740
ca. stemmeprocent	66	64	77

Den socialdemokratiske liste får ved hvert af de første fire kommunalvalg 2-3 pladser. De tre første, der vælges ind i kommunalbestyrelsen på den socialdemokratiske liste i 1910 har alle en fortid i Dragør fri Vælgerforening. Ud over C. C. Petersen drejer det sig om A. P. Schmidt og Jørgen Blichmann. De to sidste bliver aldrig medlemmer af den socialdemokratiske forening, og A. P. Schmidt stiller endda op på en samlet liste imod socialdemokraterne allerede i 1917.

Ved dette valg blev der ellers gået mere efter manden end bolden over for netop A. P. Schmidt, da det blev trukket frem i valgkampen, at det var muligt at trække præservativer i en automat ved hans cigarforretning.

I 1913 klagede C. C. Petersen over, at kandidatlisterne ikke havde været lagt frem inden valget, og vælgernes usikkerhed blev efter hans mening blandt andet afspejlet i et stort antal blanke stemmesedler. Bystyret indrømmede fejlen, men man blev enige om ikke at lade valget gå om for ikke at ulejlige vælgerne igen. Under dette valgsystem kunne man stemme på et hvilket som helst navn. Man var ikke begrænset af en kandidatliste. Flere af kandidaterne opstiller på mere end en liste ved samme valg. Både A. P. Schmidt og Jørgen Blichmann opstillede eksempelvis også på grundejerlisten. Hvordan man så har fordelt pladserne, har ikke kunnet afklares. Man skal huske på, at Folketingsvalgene og valgmandsvalgene til Landstinget var valg i enkeltmandskredse, så listeopstilling var noget nyt og uprøvet. 1917 er det første år, hvor ingen af kandidaterne går igen på flere lister. Dette år opstiller Venstre og Missionen sammen med Højre, mens Det radikale Venstre ikke offentligt anbefalede nogen kandidat eller liste. Begge lister førte en ihærdig agitation, eksempelvis udmøntet i en helsidesannonce i Amagerbladet fra den antisocialdemokratiske liste. Om Socialdemokratiets bevarelse af to pladser var en sejr for dem, kan ikke bedømmes, men de var selv godt tilfredse. I 1921 opstiller Højre sammen med Grundejerlisten.<sup>30</sup>

Kommunens engagement i at få Amagerbanen til byen var et helt stort stridsemne i starten af århundredet, men det var altså blevet gennemført i 1907 efter en ihærdig indsats fra Dragør Fremmes side. Den gamle garde i byforstanderskabet havde været tilbageholdende med investeringer, også i havnen. Desuden fyldte spørgsmål om renovation, kloakering, møddinger og nedsættelse af en sundhedskommission både før og efter det lokale systemskifte i 1910 meget i den offentlige debat og i bystyrets arbejde.

C. C. Petersen havde en forkærlighed for at sidde i skoleudvalget, fattigudvalget, han var aktiv omkring sundhedskommissionen og han engagerede sig i Amagerbanens drift. Hans opfattelse af drikkeri som socialt nedbrydende gjorde ham tilbageholdende i spiritusbevillingssager.

Hans arbejde for at få skolen forbedret kronedes i 1919-20, da skolen blev udvidet med den grå bygning og ordnedes efter købstadsskoleloven. Han var i øvrigt også stærkt involveret i fyringen af en efter hans mening uduelig lærer i drengeskolen i 1912-13. C. C. Petersen var også med til at stifte tidligere nævnte fiskeriforening i 1904, var værgeråd fra 1905, og så var han aktiv i Dragørs Fremme. Han blev udnævnt til æresmedlem af den socialdemokratiske forening i 1937.

C. C. Petersen har vel næppe tilhørt Socialdemokratiets venstrefløj. Han fortsætter i den delvist liberale forening ind til den går i opløsning et par år efter Socialdemokratiets etablering i Dragør, og hans engagement for folketingskredsens venstrekandidat selv efter socialdemokraten Hyller er begyndt at opstille, peger i den retning, ligesom hans agitation op til lokalvalgene tilsyneladende ikke berører classespørgsmål.<sup>32</sup>

Et nyt rådhus til afløsning for huset på havnen blev foreslået af C. C. Petersen i 1913. Byggeriet kommer dog til at trække i langdrag på grund af verdenskrigen men i 1917 står bygningen klar.<sup>33</sup> Det kan ses som et symbol på omvæltningen, men er også en markering over for St. Magleby, den tidligere storebror, der først i 1917 erhverver en villa på Hovedgaden.

## **Dragør og rigsdagsvalgene**

Rigsdagen bestod på dette tidspunkt af to kamre, Landstinget og Folketinget. Pladserne i folketinget fordeltes ved flertalsvalg i enkeltmandskredse. Indtil 1901 indledtes valgbehandlingen på valgstedet med en afstemning ved håndsoprækning, kaldet kåringsrunden. En kandidat kunne derefter kræve at få resultatet fastslået ved en såkaldt navnlig afstemning, hvor hver enkelt vælger stillede sig op foran valgbestyrelsen og i fuld offentlighed meddelte, hvilken kandidat han stemte på. Dette blev så ført til protokols. På dette sene tidspunkt betragtedes kåringsrunden som en formalitet. Kandidaterne fik ordet og fik mulighed for at besvare eventuelle henvendelser fra vælgerne på valgstedet før valget. En håndfuld af stillerne for hver kandidat fik ligeledes ordet.

Fra 1901 indførtes hemmelig skriftlig afstemning. Kredsene skulle helst være lige store, da hver plads i tinget helst skulle repræsentere det samme antal vælgere. Den drastiske befolkningsudvikling skævvred imidlertid fordelingen noget, hvad man forsøgte at bøde på ved kredsreformer, som dog havde et indbygget element af taktik fra partiernes side.

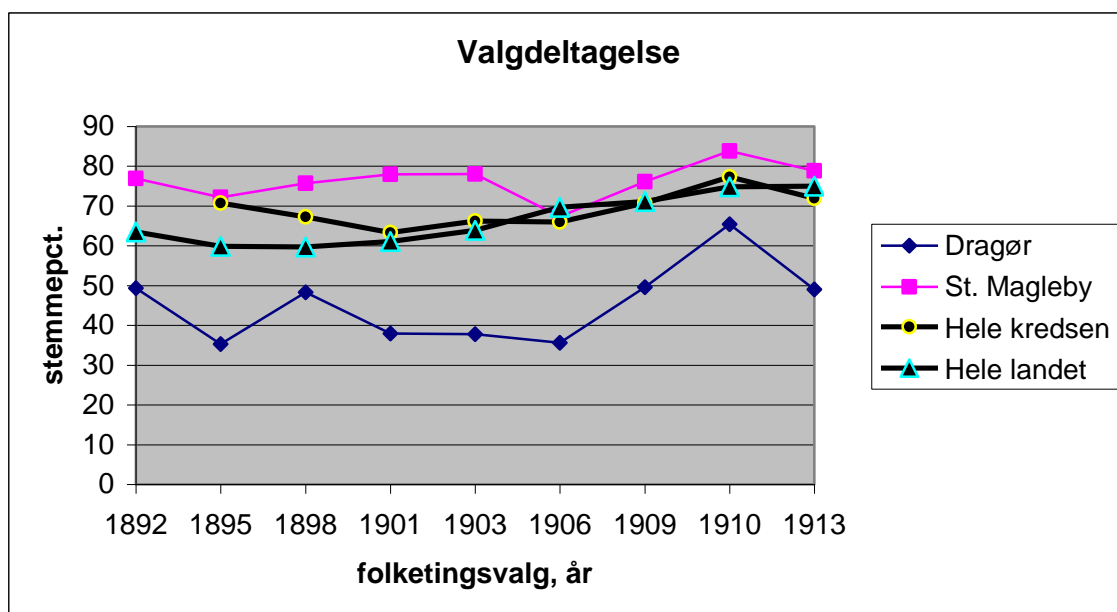
Stemmeret havde alle mænd over 30 år, der havde boet i kredsen i et år, havde egen husstand, rådighed over eget bo og ikke modtog eller havde modtaget fattighjælp. De nævnte begrænsninger bortfaldt samtidig med at kvinderne fik stemmeret i 1915.

Medlemmerne af landstinget blev valgt af valgmand, der var udpeget efter flere forskellige principper, som overordnet sikrede en overrepræsentation af de største skatteydere. 34

Dragør kommune var ved folketingsvalg mellem de store kredsreformer i 1894 og 1920 placeret i Københavns Amts 3. kreds, der også inkluderede St. Magleby, Tårnby med Kastrup, og Valby. Afstemningsstedet lå i Valby. Fra 1892-1913 var der ca. 350 registrerede vælgere i Dragør ved folketingsvalg, hvilket er i underkanten af tallet ved byforstanderskabsvalgene, men det svinger lidt op og ned indtil de store grundlovsreformer, hvor flere inkluderes i vælgermassen. Kredsen vokser fra lidt over 4000 stemmeberettigede i 1895 til lidt over 7000 i 1913.

Tallene fra Dragør og St. Magleby udgør en delmængde af 3. kreds, så ved sammenstilling af kredstallene med tallene fra de to kommuner skal man huske at udsving i de to i sig selv udgør en del af udsvinget i kredsens samlede resultat. Men i 1901 rummer Dragør kun ca. 7 % af kredsens vælgermasse og St. Magleby 3 %, i 1910 er det 5 % og 2,5 %. Selvfølgelig udgør de også en delmængde af hele landet, men de lokale udsving drukner endnu mere i det store tal her.

Figur 2:35



Som det fremgår af figur 2 var stemmeprocenten perioden igennem højere i St. Magleby end i Dragør, der i øvrigt også lå noget under landsgennemsnittet. Her skal man nok tænke på, at mange af vælgerne i St. Magleby havde egen hest og vogn, og derfor havde bedre mulighed for at transportere sig selv til afstemningsstedet i Valby, modsat mange fra Dragør, der måtte tage den hestetrukne dagvogn, afløst i 1904 af et automobil. Man må også overordnet konstatere, at stemmeprocenten blandt dragørerne stiger ved det første valg efter at Amagerbanen kommer til byen i 1907. At der ikke ses nogen stor effekt af dette

på St. Maglebys valgdeltagelse underbygger en formodning om, at de under alle omstændigheder har kunnet klare transporten selv. Ved valget i 1910 er det lykkedes at få placeret et valgsted i Kastrup. Dette år er valgdeltagelsen unormalt stor i både St. Magleby og Dragør, for at falde lidt igen ved næste valg i 1913. Men selv efter at det er blevet muligt at afgive sin stemme i Kastrup er valgdeltagelsen i Dragør lav.

At Højres kandidat ved valget i 1901 var dyrlæge F. J. Madsen fra Dragør lokkede ikke dragørerne af huse i særlig grad. Socialdemokratiet i Dragør giver i øvrigt på dette tidspunkt økonomisk støtte til transport til Valby.<sup>36</sup>

Tabel 4:37

	Antal venstrestemmer		I pct. af afgivne stemmer	
	1895	1898	1895	1898
Dragør	12	51	10	29,8
St. Magleby	3	4	3,0	3,7
Hele kredsen	1501	1804	50,6	55,7

Tabel 4 viser antallet af stemmer på Venstre Reformpartiets kandidat i kredsen i rå tal og i pct. af de afgivne stemmer henholdsvis for vælgere fra Dragør, St. Magleby og for valgkredsen som helhed ved folketingsvalgene i 1895 og i 1898. Ingen ugyldige stemmer er medregnet, så resten af stemmerne er gået til Højres kandidat. Mens kredsen som helhed er svagt venstreorienteret, dominerer Højre i Dragør og er næsten uden modstand i St. Magleby. Samtidig springer Venstre Reformpartiets store fremgang i Dragør dog i øjnene. Der sker ca. en tredobling af tilslutningen til partiet, både i rå tal og i procent af afgivne stemmer.

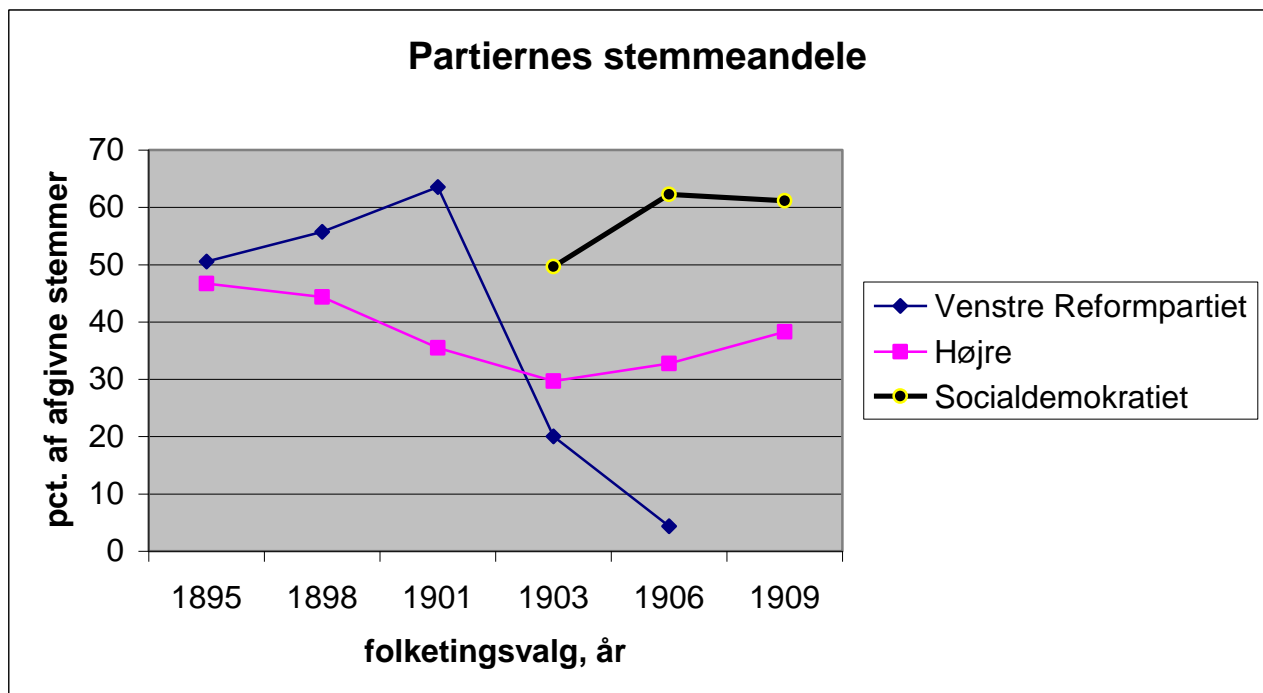
H. M. Bing, der er Venstre Reformpartiets kandidat i 1895 er blevet afløst af Oscar Hansen som partiets kandidat ved valget i 1898. Men da udviklingen i kredsen som helhed, med en kun moderat stigning i tilslutningen til Venstre Reformpartiet, slet ikke ligner udviklingen i Dragør, kan det næppe være udskiftningen af partiets kandidat der er udslagsgivende, med mindre man da forestiller sig at Oscar Hansen i særlig grad har fremført mærkesager, der talte til vælgerne i Dragør. Mere sandsynligt er det imidlertid, at stiftelsen af den liberale vælgerforening i Dragør i årene mellem de to valg har haft betydning, med gode muligheder for moralsk støtte internt i gruppen af venstreorienterede vælgere og muligheder for organiseret agitation, bakket op af Oscar Hansens personlig tilstedeværelse ved adskillige lejligheder.

Det må dog understreges at der er tale om en fremgang fra et ubetydeligt mindretal til et stort mindretal, men stadig et mindretal.



C. C. Petersen er stiller for Venstre Reformpartiets kandidat Oscar Hansen i 1903. På det tidspunkt er der faktisk en socialdemokratisk kandidat i kredsen. Som tidligere nævnt fik en håndfuld af stillerne ordet på valgstedet umiddelbart før valget, som en sidste agitationsmulighed. C. C. Petersen er i blandt dem dette år. På dette tidspunkt er han altså ikke mere "rød", end at han vælger at støtte Venstre Reformkandidaten frem for socialdemokraten, når chancen byder sig. Til gengæld er han stiller for den socialdemokratiske Hyller på bekostning af Oscar Hansen, imens han stadig er medlem af Dragør fri Vælgerforening og endnu ikke er gået ind i den socialdemokratiske. Fra 1906 og i hvert fald frem til 1915 er C. C. Petersen gået over til at være stiller for den socialdemokratiske kandidat i kredsen, og han får ordet for at anbefale ham før valghandlingen i 1906 og 1909. Oscar Hansen stiller sidste gang op i 1906. C. C. Petersen bliver først medlem af, og umiddelbart efter formand for, den socialdemokratiske forening, da den frie vælgerforening er blevet nedlagt sidst på året 1906. En anden af byens lærere, Esbensen er i øvrigt stiller for Højres kandidat.<sup>38</sup>

Figur 3:39



Figur 3 viser hvor stor en andel af de afgivne stemmer i kredsen, der er gået til hvert af partierne ved folketingsvalgene fra 1895-1909.

Enkeltmandsvalgmåden og de udbredte valgalliancer mellem Venstre og Socialdemokratiet giver mindelser om et to-parti system. Det var magtpåliggende for oppositionen at begrænse stemmespild.

Den samme overvejelse ligger bag bestræbelserne fra Dragør fri Vælgerforenings, og senere Socialdemokratiets, side på at finde fælles fodslag i de lokale enkeltmandsvalg (til byforstanderskabet) inden forholdstalsvalget indføres (til kommunalbestyrelsen).

Socialdemokratiet opstiller første gang en kandidat i 1903, mens Venstre Reformpartiet opstiller sidste gang i 1906.

Kredsen som helhed er venstreorienteret perioden igennem, en tendens der i det store og hele forstærkes med tiden. Venstres store dyk i tilslutning samme år som Socialdemokratiet opstiller første gang tyder på, at en stor del af Venstre Reformpartiets stemmer primært har været et nej til Højre, og at en stor del af disse vælgere egentlig var socialdemokrater. Til gengæld foretrak den sidste rest af Venstre-vælgere muligvis Højre, idet Højre fik en lille fremgang, da Venstre ikke længere stillede op.<sup>40</sup>

Når man ser på de mere lokale resultater fra enkelte folketingsvalg fik Socialdemokratiet i 1910 409 stemmer på Amager mod 490 stemmer på Højre. I 1913 fik Socialdemokratiet 397 stemmer på Amager og Højre fik 406.<sup>41</sup> Faldet i valgdeltagelsen fra 1910 til 1913 rammer altså Højre hårdest.

Tabel 5: Lokale resultater af folketingsvalget 1918.<sup>42</sup>

	H.	Soc.
St. Magleby	190	102
Dragør	285	346
Tårnby	500	965

Som det fremgår af tabel 5, er Socialdemokratiet vinder i både Dragør og Tårnby, med henholdsvis 55 % og 66 % af de gyldige stemmer. I St. Magleby har de med 35 % ikke flertal. I både Dragør og St. Magleby er skredet på de 20 år fra afstemningen i 1898 ret markant.

I 1909 lufter kredsens Højre-kandidat, Otto Larsen, ønsket om et valgsted på Amager. Han mener, at en større valgdeltagelse på Amager vil nedtone det socialdemokratiske Valbys dominans.<sup>43</sup> Om det skyldes at det særligt er socialdemokrater, der tidligere har afholdt sig fra den lange tur, eller om effekten af det nye valgsted drukner i større tendenser er svært at sige, men Otto Larsen får ikke ret.

Det må formodes at agitation og almindelig daglig holdningspåvirkning, samt C. C. Petersens funktion som rollemodel har øget andelen af socialdemokratiske stemmer i Dragør ved folketingsvalg. Desværre drukner den lille Dragør-vælgerandel i kredsen som helhed, og med de eksisterende sporadiske data bliver en undersøgelse af effekten på stemmeafgivelsen i kommunen ved folketingsvalg af en lokal socialdemokratisk vælgerforening noget upræcis. Under alle omstændigheder slår Socialdemokratiets fremgang på landsplan dog tydeligt igennem i Dragør, fra tre stemmer på kredsens venstremand i 1895 til den lokale valgsejr for Socialdemokratiet i 1918.

Ved valgmandsvalgene til Landstinget får C. C. Petersen i 1906 51 stemmer, mens Lund, der opstiller for Højre, får 87 stemmer. 44 I 1914 får C. C. Petersen 126 stemmer, Lund 83. I 1918 får Socialdemokratiet 213 stemmer, Højre 204, Radikale Venstre 33, Venstre 4 i Dragør.<sup>45</sup> I mellem 1914 og 1918 ligger en grundlovsrevision.

Det er tydeligt at praktiske omstændigheder har haft stor betydning for valgdeltagelsen i Dragør, i det der overordnet set ses stigende valgdeltagelse i takt med valgstedets bedre tilgængelighed. I samme periode stiger valgdeltagelsen dog også på landsplan.

### **Opsummering og konklusion**

Den socialdemokratiske vælgerforening i Dragør blev oprettet i 1904, til dels med en forløber i den socialliberale Dragør fri Vælgerforening, stiftet 1896. Foreningen forsøger at få del i Dragørs styre, hvad der først lykkes da det meget specielle arrangement med et "byforstanderskab" afløses af Dragørs indlemmelse under landkommunal-loven. I modsætning til i nabobyen St. Magleby når Socialdemokratiet i Dragør i den behandlede periode at blive etableret i kommunalbestyrelsen. Samtidig kan socialdemokraterne notere fremgang i Dragør ved rigsdagsvalgene i den behandlede periode og er i 1918 det parti, der får flest stemmer. Sammenhængen mellem lokalpolitisk og landspolitisk stillingtagen er dog ikke klar.

Foreningens medlemmer er for en stor del håndværkere og ufaglærte arbejdere. Medlemstallet er noget svingende. Den socialt engagerede førstelærer C. C. Petersen bliver en drivkraft, såvel for by som for forening. Der er såvel et decideret socialt aspekt, og i begrænset omfang et klasseaspekt, i ændringerne, men også et mere generelt og bredere funderet opgør med en forældet styreform domineret af fortidens eliter, en gruppe mænd, der er forsigtige grænsende til det forstokkede. På sin vis udkrystalliseres det i C. C. Petersens valgprogram fra 1907: Revision af byvedtægter, større åbenhed i forvaltningen, samt en human behandling af byens fattige.

Den økonomiske og sociale overgangstid for Danmark såvel som for Dragør blev afspejlet af politiske skred. Men Dragør kan kun på enkelte områder betragtes som en miniaturemodel af landet som helhed. Det er kun i ringe grad de samme forskydninger, der forekommer på de to niveauer og afstedkommer de markante politiske forandringer. Mens man på landsplan kan tale om, at der bliver overensstemmelse mellem de objektive konfliktlinier i samfundet, land/by og arbejdsgiver/arbejdstager, og det politiske system, hvilket medfører et stabilt partisystem fra ca. 1920, kan man tilsvarende se den politiske udvikling i Dragør, tilpasningen af det lokale styre og systematisk repræsentation af nye politiske standpunkter, som et udtryk for de gamle maritime elitors tilbagegang.

## Litteratur- og kildeliste

### Litteratur:

- Adamsen, Jørgen et al. (red), Socialdemokratiet i Dragør og St. Magleby 1904-1979, Jubilæumstryk, (1979)
- Christiansen, Niels Finn, Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bd. 12. Klassesamfundet Organiseres. 1900-1925. Red.: Olaf Olsen (København, 1990)
- Dybdahl, Vagn, Partier og erhverv. Studier i partiorganisation og byerhvervenes politiske aktivitet 1880-1913 (Århus, 1969)
- Elklit, Jørgen og Ole Tonsgaard (red.), Valg og Vælgeradfærd, studier i dansk politik, 2. udg. (Århus, 1986)
- Elklit, Jørgen, Fra åben til hemmelig Afstemning. Aspekter af et partisystems Udvikling (Århus, 1988)
- Elklit, Jørgen, Danske valgsystemer: Fordelingsmetoder, spærreregler, analyseredskaber. 7. udg. (Århus, 2003)
- Frandsen, Karl-Erik, Erik Husted, Inger Kjær Jansen, Lis Thavlov, Amager (København, 2002)
- Grelle, Henning, Socialdemokratiet i det danske landbrugssamfund 1871-ca. 1903 (København, 1978)
- Jørgensen, Harald, Lokaladministrationen i Danmark. Oprindelse og historisk udvikling indtil 1970. En Oversigt (København, 1985)
- Maltesen, Mette, Nyt fra Lokalhistorien, Nyhedsblad fra Dragør lokalhistoriske arkiv, nr. 12, 6. årgang, år 2000, Tema: Dragør byforstanderskab 1841-1910 (Dragør, 2000)
- Nørregaard, Ann, Dragør og St. Magleby kommuner – styreformere, en oversigt (Dragør, 1987)
- Rerup, Lorenz, Gyldendals Danmarkshistorie, bd. 6, tiden 1864-1914, red.: Søren Mørch (København, 1989)
- Zerlang, Martin, Bøndernes klassekamp i Danmark. Agrarsmåborgerskabets sociale og ideologiske udvikling fra landboreformernes tid til Systemskiftet (København, 1976)
- Danmarks Statistik, Statistiske Meddelelser: 3. rk. 3. bd., 4. rk. 3. bd. 4. hf., 4. rk. 13. bd. 6. hf., 4. rk. 22. bd. 1. hf., 4. rk. 31. bd. 6. hf., 4. rk. 35. bd. 2. hf., 4. rk. 42. bd. 3. hf., 4. rk. 48. bd. 1. hf., 4. rk. 57. bd. 1. hf., 4. rk. 60. bd. 3. hf., 4. rk. 71. bd. 1. hf.

### Aviser:

Københavns Amts Socialdemokrat

Amager Avis/Amager Bladet.

Utrykte kilder:

Dragør Lokal Arkiv

Socialdemokratisk forening for Dragør, arkivnr.: A145

Forhandlingsprotokol 1904-11 og 1911-29, Lb. nr. 1

Medlemsbog 1904-14 og 1914-23, Lb. nr. 2

Dragør frie Vælgerforening, arkivnr.: A149

Mødeprotokol 1896-1906

Socialdemokratisk forening for St. Magleby og Omegn, arkivnr.: A146

Mødeprotokol 1909-17 og 1917-24, Lb.nr. 1

Kassebog, Lb.nr. 3

Medlemsbog 1909-28, Lb.nr. 3

Foreningen Dragørs Fremme, arkivnr.: A88

Mødeprotokol 1887-1933

St. Magleby og omegns konservative Vælgerforening, arkivnr.: A81

Mødeprotokol 1902-34

Medlemsprotokol

St. Magleby kommunale Forening, arkivnr.: A150

Mødeprotokol 1917-43

Dragør byforstanderskab, arkivnr.: Æ2

Byvedtægter fra 1855, med tillæg fra 1885, Lb.nr. 1

Forhandlingsprotokol 1889-1909, Lb.nr. 1

Korrespondance, 1910, vedr. valg, Lb.nr. 16

Dragør kommunalbestyrelse, arkivnr.: Æ7

Forhandlingsprotokol 1910-1921, Lb.nr. 1

Sekretariatet, Dragør kommune, arkivnr.: Æ48

Valgprotokol 1910-1970, Lb.nr. 28

Sognerådet i St. Magleby, arkiv-nr.: Æ5

Forhandlingsprotokol 1892-1929, Lb.nr. 2

Københavns Stadsarkiv

Forhandlingsprotokol fra valgbestyrelserne i 1.-16. kreds 1896-1915, i Valgsager, folketingsvalgsarkivet 1849-1932.

## Noter

1 Rerup, Lorenz, Gyldendals Danmarkshistorie, bd. 6, tiden 1864-1914, red.: Søren Mørch (København, 1989) s 34-64, 83-96 og 192-216, Elklit, Jørgen, Fra åben til hemmelig Afstemning. Aspekter af et partisystems Udvikling (Århus, 1988) s 121.

2 Dybdahl, Vagn, Partier og erhverv. Studier i partiorganisation og byerhvervenes politiske aktivitet 1880-1913 (Århus, 1969) s 72-73, 224-225, 231 og 246, Elklit, Jørgen og Ole Tonsgaard (red.), Valg og Vælgeradfærd, studier i dansk politik, 2. udg. (Århus, 1986) s 22-29, Rerup s 174-177 og 216.

3 Rerup s 163-177, Dybdahl s 43-83, 100-105 og 390-401.

4 Hele afsnittet bygger på Frandsen, Karl-Erik, Erik Husted, Inger Kjær Jansen, Lis Thavlov, Amager (København, 2002) s 281-303.

5 Elklit 1988 s 46-70, Jørgensen, Harald, Lokaladministrationen i Danmark. Oprindelse og historisk udvikling indtil 1970. En Oversigt (København, 1985) s 158-161

6 Dragør Bys Vedtægter fra 1855 samt tillæg til disse fra 1885, Dragør lokal Arkiv Æ2 lb.nr. 1, Amager s 303-305, Nørregaard, Ann, Dragør og Store Magleby kommuner – styreformere, en oversigt (Dragør, 1987) s 15-17, Maltesen, Mette, Nyt fra Lokal-historien, Nyhedsblad fra Dragør lokalhistoriske arkiv, nr. 12, 6. årgang, år 2000, Tema: Dragør byforstanderskab 1841-1910 (Dragør, 2000) s 12-13.

7 Jørgensen s 316

8 Mødeprotokol, Dragør fri Vælgerforening, 1896-1906, Dragør lokal Arkiv A149.

9 Københavns Amts Socialdemokrat 2. dec. 1905, Amager Avis 14. august 1904, Amager 149-152, 289 og 297.

10 Desværre findes der ingen regnskabsbøger fra foreningen før 1920'erne, så det er vanskeligt at se hvor økonomisk vigtige arrangementerne har været)

11 Mødeprotokol, Socialdemokratisk forening for Dragør, 1904-11 og 1911-29 Dragør Lokalarkiv A145 lb.nr. 1. Dybdahl gennemgår socialdemokratiets ambivalens overfor brugsforeningen, Dybdahl s 402.

12 Medlemsbog, Socialdemokratisk forening for Dragør, 1904-14 og 1914-29, Arkiv A145 lb.nr. 2.

13 Dragør soc. dem. protokol.

14 En erhvervsopdeling kunne forestilles at blive gjort efter sektorer, arbejdets karakter, personens forhold til produktionsmidler, eller en lagdeling efter økonomi eller prestige. En del af dette kan man ikke udlede uden baggrundskendskab til samfundet. Kategoriseringen må ideelt afhænge af analysens mål.

15 Dragør soc.dem. medlemsbog.

16 Dragør soc. dem. Protokol. Det havde været interessant at undersøge rekrutteringen af medlemmer nærmere. Man kunne lede efter mønstre i arbejdssted eller familietilhørsforhold. Til gengæld er lokaliteterne nok for små til at bosættelse i særlige kvarterer smitter af på det politiske engagement.

17 Socialdemokratisk forening for Store Magleby og Omegn, mødeprotokol 1909-17 og 1917-24, medlemsbog 1909-28, kassebog, Dragør Lokalarkiv A146 lb. nr. 1 og 3.

18 164-177

19 St. Magleby kommunale forening, protokol, 1917-43, Dragør Lokalarkiv A150.

20 Dybdahl s 243-244

21 Dragør soc.dem.protokol.

22 St. Magleby soc.dem. protokol, medlemsbog, Dragør soc. dem. protokol og medlemsbog.

23 St. Magleby og omegns konservative Vælgerforening, møde-protokol 1902-1934 og medlemsprotokol, Dragør Lokalarkiv, A81

24 Kom. Forening protokol.

25 Amager Avis 21. aug. 1906

26 Amager Avis 4. feb. 1906, 25. jan 1908, 1. feb. 1908, 30. jan 1909, Fri vælgerfor. protokol, Dragør soc. dem. protokol, Dragør Byforstanderskab, forhandlingsprotokol 1889-1909, Dragør Lokalarkiv Æ2 lb.nr 1.

27 Maltesen s 13-15

28 Amager Avis 21. marts 1910, Amager Bladet 10. marts 1913, 16. marts 1917. Sekretariatet, Dragør kommune valgprotokol 1910-70.

29 Som oven for.

30 Dragør soc. dem. protokol, sekretariatets valgprotokol, Amager Avis 21. marts 1910, Amager Bladet 10. marts 1913, 16. marts 1917.

31 Dragør kommunalbestyrelses forhandlingsprotokol 1910-21, Æ7 lb.nr. 1.

32 Både C. C. Petersens engagement i rigsdagsvalgene og hans agitation gennemgås senere.

33 Kommunalbestyrelsens protokol.

34 Rerup s 177-182, Elklit 1988 s 46-70, forhandlingsprotokol fra Københavns amts 3. kreds i forhandlingsprotokoller fra valgbestyrelserne i 1.-16. kreds 1896-1915, i Valgsager, folketingsvalgsarkivet 1849-1932, Københavns Stadsarkiv.

35 statistiske meddelelser

36 Dragør soc. dem protokol, forhandlingsprotokol fra valgbestyrelsen.

37 Danmarks Statistik, Statistiske Meddelelser: 3. rk. 3. bd., 4. rk. 3. bd. 4. hf., 4. rk. 13. bd. 6. hf., 4. rk. 22. bd. 1. hf., 4. rk. 31. bd. 6. hf., 4. rk. 35. bd. 2. hf., 4. rk. 42. bd. 3. hf., 4. rk. 48. bd. 1. hf., 4. rk. 57. bd. 1. hf., 4. rk. 60. bd. 3. hf., 4. rk. 71. bd. 1. hf.

38 Valgbestyrelsesprotokol.

39 Danmarks Statistik, Statistiske Meddelelser: 3. rk. 3. bd., 4. rk. 3. bd. 4. hf., 4. rk. 13. bd. 6. hf., 4. rk. 22. bd. 1. hf., 4. rk. 31. bd. 6. hf., 4. rk. 35. bd. 2. hf., 4. rk. 42. bd. 3. hf., 4. rk. 48. bd. 1. hf., 4. rk. 57. bd. 1. hf., 4. rk. 60. bd. 3. hf., 4. rk. 71. bd. 1. hf.

40 Dybdahl, s 52-53, vurderer også at den overvejende del af Oscar Hansens Københavnske stemmer egentlig er socialdemokratiske.

41 Dragør soc. dem. protokol.

42 Amager Bladet 22. april 1918.

43 Amager Avis 29. maj og 19. juni 1909.

44 Soc. dem protokol. I byforstanderskabets protokol er tallene 59 og 88.

45 Dragør soc. dem. protokol.